

Kui meri väriseb

Ain Kallis, ilmainimene, 29. detsember 2004

Jaapanlased on andnud maailmale palju tapvalt põnevaid sõnu: kamikaze, harakiri, tsunami. Viimane tähendavat jaapani keeles «laine sadamas».

Tsunamite emaks on maa- ja merevärinad, vulkaanipursked, maalihked või isegi asteroidide kukkumised. Ookeanil on tsunamid kõrguselt märkamatud, samas kihutavad nad reisilennuki kiirusega. Paarikümne meetri kõrgune laine, mille tekitas 1964. aasta suure reede maavärin Alaskal, kihutas mööda Vaikset ookeani 720kilomeetrise tunnikiirusega! Teadaolevalt tugevaima, 1960. aasta Tšiilit raputanud 9,5magnituudise maavärina põhjustatud tsunami jõudis Jaapanisse 22 tunniga. Rannikul hiigellaine küll aeglustub, kuid kasvab mitme korruse kõrguseks.

Tsunamiohvrite hulk sõltub paljuski värina tugevusest ning laine ette jääva ranniku asustustihedusest. 1755. aastal hukkus Lissabonis maavärina tekitatud purustuste ja tsunami tõttu 60 000 elanikku, alles üsna hiljuti, 1908, tappis Messiina (Sitsiilia) maavärina 83 000 ohvrist enamiku 10 meetri kõrgune laine!

Vulkaanipurskest sündinud tsunamitest on kuulsaim Krakatau 1883. aastal Indoneesias. Naabersaartel olnud uppunud 36 000, Indiani välja «loksunud» laine kõrgus oli veel 2 meetrit!

Kõrgetest, 10–20meetristest hiidlainetest on palju teateid, dokumenteerituist on vägevaim 1958. aasta juulis Alaskal Lituya lahte rüüstanud 576 meetri kõrgune megatsunami (üle 100 m kõrge). 8,3magnituudine maavärin põhjustas siis tohutu maalihke, lahte plärtsatas säärane kogus kive, et vesi paiskus vastaskaldale, puhastades seal kaljusid poole kilomeetri kõrguselt; neljast meresopis kalastanud mehest pääses imekombel kaks.

Möödunud nädalavahetuse maavärina – täpselt aasta pärast Iraani Bami maavärinat – õppetunde: kui Vaikse ookeani riigid on täis tsunamihäirepunkte, siis India ookeani äärsed maad loodavad Buddha, Allahi või kes teab kelle lahkusele. Ometi on ka too rajoon seismiliselt aktiivne. Ja poolteise meetri kõrgusi tsunamide esineb India ookeani rannikul kaunis sageli.

Kus olid päästeametid? Seismiliste jaamade hoiatusi ei olevat keegi vastu võtnud! Täpselt nagu 1970. aasta novembris, kui tormilaine tõttu hukkus ühe ööga pool miljonit Bangladeshis elanikku! Nüüd oleks aega varjumiseks olnud küllalt.

Veel üks nõuanne ookeaniäärseile puhkajaile: kui näete, et vesi mingil arusaamatul põhjusel rannast taandub, laske kiiremas korras jalga, ronige kuhugi kõrgemale, sest tsunami on tõenäoliselt lähedal. Ja hiidlaineid võib tulla mitu tükki järjest.

2029. aastal ähvardab asteroid Maad megatsunamiga; õnneks näitasid arvutused, et seekord läheb oht mööda.

Küsitakse, miks küll tsunamit satelliitidelt avastada ei saa? Lained on sügavas ookeanis madalad (pool

meetrit), samas ülipikad (isegi sadu kilomeetreid) ja liiguvad lennuki kiirusega, alles madalas vees hakkab laine järsult kerkima. Kõrgeim «tavaline» tsunami ründas Kamtšatkat 1737. aastal – 50 m kõrgune.

Muide, maa võnkumised kutsusid 1858. aastal ka Eestis Kärđla lähedal esile meetrise nn. mikrotsunami. Laine eest pole kaitstud keegi.